

Bilimsel Sosyal Bilim İdealinin Açmazları: Bir Hermenötik Açılım Teklifi

Kemal Ataman

Yrd. Doç. Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Pozitivist epistemolojik geleneği pozitivist kılan önemli ilkelere biri metot birliği tezidir. Bu ilkeye göre doğa bilimleri ile beşeri/sosyal bilimler arasında metodolojik bir ayrışmaya gitmeyi gerektirecek ciddi bir fark yoktur. Dolayısıyla sosyal bilimcilerce yürütülen her türlü araştırma sonuçlarının geçerli olabilmesi için doğa bilimlerinde kullanılan metotların genel karakteri ile örtüşmesi gerekir. Bilimde pozitivist geleneğin zayıfladığı söylenebilirse de söz konusu ilkenin etkilerini sosyal bilimlerin neredeyse her alanında görmek mümkündür. Bu makalenin amacı sosyal bilimcilerin bilimsel olma iddialarının nasıl da moda bir felsefi söylemin dayatmalarının sonucu olarak ortaya çıktığının bir analizini sunmaktır. Makalenin temel tezi ise şudur: Sosyal bilimciler, genelde pozitivistin, özelde de mantıksal pozitivistin derinliklerinde yatan bir imgeyi reddetmeyi amaçlarken, esasen bilginin imkanını doğa bilimlerinin ulaştığı sonuçlarla sınırlı tutan ve tümüyle pozitivistik (positivistic) bir bilgi anlayışının kriter ve yöntemleriyle uyuşma şartına bağlayarak bu hedeflerinden sapmışlardır. Bu ise sosyal bilimcilerin hala pozitivist geleneğin etkisi altında olduğunun bir kanıtı niteliğindedir.

Abstract

The Dilemmas of a Scientific Social Science Ideal: An Alternative Hermeneutical Proposal

One of the characteristics of the positivist epistemological tradition is the principle of the unity of method. According to this principle, there is no methodological distinction to be made between natural sciences and social sciences. Therefore, any research carried out in the social sciences must conform to the the general principles of the so-called scientific method used in the natural sciences. It can be argued that the role of positivism in Science in general, but in social sciences in particular, decreased. However, given that the method of natural sciences is considered to be the only method that leads the researcher to the truth, whatever that truth might be, in his/her field, even some of the leading social scientists have felt obliged to accept it still as the only viable method. This article is an attempt to analyze the views of various social scientists to show how they, willingly or unwillingly, fell prey to the traps of positivism in their attempt to prove that their field of study is scientific, and therefore, worth studying.

Anahtar Kavramlar: Pozitivizm, Mantıksal Pozitivizm, Paradigma, Paradigma Değişimi, Metot.

Key Concepts: Positivism, Logical Positivism, Paradigm, Paradigm-Shift, Method.

Problemin Arka Planı

“Sosyal bilimler ‘bilim’ midir?”, “Bilimse hangi anlamda bilimdir?” gibi sorular bu bilimlerin ortaya çıktığı dönem olarak kabul edilen 19. yüzyıldan bu yana konunun uzmanlarınca tartışılabilen ve fakat nihai bir çözüme kavuşturulamayan konular arasındadır. Özellikle bu bilimlerle meşgul olanların birinci soruya verdikleri cevabın genelde olumlu olduğu söylenebilir de, ikinci soru bağlamında konunun hala tartışmaya değer bulunması verilen cevapların en azından yetersizliğine işaret etmektedir. Bu yetersizliğin, bilimlere bilim statüsü kazandırdığı varsayılan ve sosyal bilimlerin mahrum olduğu düşünülen aşağıdaki nedenlere dayandırıldığı söylenebilir: (1) Tüm “gerçek” bilimler (doğa bilimleri gibi) nedensel kanunlar üretir ve çevrenin/doğanın araçsal kontrolüne imkân verir, (2) Sosyal Bilimler tamamen kendilerine has sosyal nedensel kanunlar üretmedikleri gibi sosyal bilimcilere araçsal kontrol sağlayacak metotlar da sun(a)madılar. Dolayısıyla, (3)

Sosyal bilimler, en azından şimdilik, gerçek bilimler değildir. Yukarıda sözü edilen yetersizliğe yol açan bu faktörlerin özeti niteliğinde olan bir başka nokta ise bu disiplinlerde bilginin “bilimsel” olabilmesinin yegâne şartının yerleşik “bilimsel” sonuçlarla örtüşmesi gerektiğine olan inancın yaygınlığıdır. Bu iddialar, sosyal bilimciler de dahil olmak üzere, her alandan bilim insanının sosyal bilimlerin bilgi dünyasına yaptıkları katkının niteliği ve değeri hakkında hala şüphe içinde oldukları tezini destekler niteliktedir.

Sosyal bilimlerin gerçek bilimler olmadığı çıkarılmasının önüne geçmek için sosyal bilimciler “gerçek bilim”in ne olup ne olmadığını formal bir tanımının yapılması gerektiğini savundular. Bu, sosyal bilimcilere bu bilimlerin, en azından prensip olarak, şekli kıstaslara uygunluğunu iddia edilebilme fırsatı sunarak yaptıkları işin yapılmaya değer olduğunu bilme rahatlığı sağlayacaktı. Buradaki temel problemlerden biri şudur: Ortaya konulan bilimsellik kriterleri büyük ölçüde bilim felsefesi tarafından belirlenmektedir. Bilim felsefecilerinin de bu konuda, yani bilimi bilim yapan kriterlerin ne olduğu konusunda, her bakımdan hemfikir olduklarını söyleyebilmekse imkânsızdır. Bu makalenin amacı sosyal bilimcilerin bilimsel olma iddialarının nasıl da moda bir felsefi söylemin dayatmalarının sonucu olarak ortaya çıktığının bir analizini sunmaktır. Makalenin temel tezi ise şudur: Sosyal bilimciler, genelde pozitivistizmin, özelde de mantıksal pozitivistizmin derinliklerinde yatan bir imgeyi reddetmeyi amaçlarken, esasen bilginin imkanını doğa bilimlerinin ulaştığı sonuçlarla sınırlı tutan ve tümüyle pozitivistik (positivistic) bir bilgi anlayışının kriter ve yöntemleriyle uyuma şartına bağlayarak bu hedeflerinden sapmışlardır.¹ Bu ise apaçık bir çelişkidir. Zira sosyal bilimcilerin, en azından bir kesiminin, dikkatinden kaçan nokta bilim felsefesinde bilgi kavramı hakkında meydana gelen her hangi bir gelişmenin öteki bilimlerdeki bilgi kavramı ve kuramları üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak meydana getirdiği/getireceği etkidir. Bunun en çarpıcı ve ikna edici örneklerini Thomas Kuhn’un kaleme aldığı *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı kitabında buluyoruz.² Sosyal bilimciler pozitivistizmin şeklen çökmesiyle ortaya çıkan boşluğu doldurmak üzere Kuhn’un bu çalışmasını bir can simidi olarak kullandıkları bilinmektedir. Zira bu eserde Kuhn tek ve değişmez bir bilimsel paradigmanın olmadığını ve çeşitli dönemlerde birbirinden farklı paradigmalardan

¹ Pozitivistizmin özelde sosyoloji ve genelde de sosyal teoriyle olan ilişkisinin ele alındığı önemli bir çalışma için bkz. Christopher G. A. Bryant, *Positivism in Social Theory and Research: Theoretical Traditions in the Social Sciences* (London: Macmillan Publishers Ltd. 1985).

² Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, 2d ed. (Chicago: University of Chicago Press, 1970).

olduğunu açık örneklerle izah ederek pozitivist bilim paradigmasının da tıpkı öteki paradigmlar gibi yerini başka paradigmalara bıraktığını göstermeye çalışır.

Bilimselliğin Kriteri: Vazgeçilemeyen Pozitivizm

Aşağıda da görüleceği üzere sosyal bilimciler, kendi bilimlerinin bilim olduklarını ispat edebilmek için pozitivist kavram ve metotlara yönelmek zorunda kaldılar. Quine'ın ünlü "Bilim felsefesi yeterince felsefedir" aforizması pozitivist tutumun ruhunun özeti niteliğindedir. Klasik pozitivism, mantıkçı pozitivistler tarafından geliştirilerek bir metot olarak kullanılmıştır. Mantıksal pozitivistlerin "bilim"le kastettikleri, fiziğe özel bir vurguyla, doğa bilimleridir aslında. Onlara göre, "Mantık" ise Russel ve Whitehead'in *Principia Mathematica*'da önerdikleri formal dedüksiyon metotlarından başka bir şey değildir. Mantıksal pozitivismin temel ilkelerinden biri doğrulama ilkesidir. Bu ilkeye göre her anlamlı ifade (meaningful statement) ya mantıksal olarak doğrudur ya da deneysel olarak doğrulanabilir olmalıdır.³ En sofistike deneysel doğrulama metotlarının ve analizlerinin doğa bilimlerine ait olduğu iddiası, her hangi bir yargı ifadesinin hakikat değerinin ancak doğa bilimlerinin metotları kullanılarak belirlenebilir tezini beraberinde getirdi. Bu da, Bryant'ın ifade ettiği gibi, "...Viyana Okulu'nun metafiziğe ve spekülative felsefeye yönelttiği amansız bir saldırıdır."⁴

Doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında bir metot birliğinin olduğu/olması gerektiği iddiası böyle bir Pozitivist bilim anlayışının sonucudur. Aslında bu iddianın sosyal bilimlerin bilim sayılabilmesi için zorunlu olarak doğa bilimlerinin geliştirdiği araştırma ilkeleriyle (canon) uyuşması gerektiği anlamına geldiği ve Bryant'ın yorumuna göre, özellikle Otto Neurath tarafından savunulduğu bilinmektedir. Neurath, Weber'in "*Verstehen* sosyolojik izah için olmazsa olmaz bir koşuldur" iddiasını kesin bir dille bu nedenle reddeder.⁵ Bunun nedeni ise, Neurath'a göre, *Verstehen*'in sosyal bilimsel metotla doğa bilimsel metot arasında araştırma konularının (Sache, subject-matter) farklılığından dolayı bir metot farklılığının da olması gerektiği anlayışını beraberinde getirmesi tehlikesidir. Bu ise bir yöntem düalizmine yol açar. Bir başka ifadeyle, *Verstehen*, maksatlı (absichtlich, intentional) davranışlar sergileyen insan-aktörlerin öteki varlıklardan nasıl da farklı olduğunu yakalamayı amaçlayan

³ Bryant, *Positivism in Social Theory*, s. 111.

⁴ Bryant, *a.g.e.*, s. 111.

⁵ "Verstehen", "yorumlayıcı sosyoloji", ve "subjective anlam" gibi kavramların özlü bir analizinin yapıldığı bir çalışma için bkz. Richard J. Bernstein, *The Restructuring of Social and Political Theory* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1978), s. 38, ss.136-41.

sosyolojik bir yaklaşımdır. Bu ise mantıksal pozitivistlerin kolayca kabul edebileceği bir yorum değildir. Zira Carnap ve Neurath'a göre sosyal ve psikolojik olaylar bile,

...[T]ek bir zaman ve mekân koordinatları içine yerleştirilebilen fiziksel olaylardır. Öyleyse “Fizikalizm” tüm bilimlerin olmazsa olmazıdır; birleşik bir bilimi mümkün kılan [da] odur. Bu nedenle, Neurath ne özel bir empati (Einfühlung) ne de bir anlama (Verstehen) alanının olmadığını iddia eder.⁶

Bu anlayışın bir sonucu olarak da Neurath ayrı bir *Geisteswissenschaften* olmasını haklı gösterecek bir gerekçenin olmadığını savunarak doğa bilimsel metodun yeterli olacağını savunur. Böylece, iki bilimsel metodun gerekliliği ve farklı kavramların kullanılması zorunluluğu iddiasına karşılık Neurath aslında böyle bir ayrılığın olmadığını daha doğrusu olmaması gerektiğini savunarak kullanılan kavramların ve dilin aynı olduğunu ya da olması gerektiğini açıkça savunur. Benzer bir yaklaşımla, Carl Hempel, Weber'in “anlam düzeyinde yeterlilik” (adequacy at the level of meaning ya da meaningfully adequate level of understanding)⁷ tezinin sosyolojik izah için gerekli bir şart olduğu fikrine karşı çıkarak, Weber'in, sosyolojinin izah edici prensiplerini “anamlı” anlaşılabilir davranış kurallarıyla sınırlandırmasının geçerli bir yaklaşım olmayacağını açık bir dille ifade ederek eleştirir.⁸ Sonuç olarak hem Neurath ve hem de Hempel için sosyal bilimler doğa bilimsel yöntemi kullandıkları sürece ve ancak o ölçüde bilim olabilirler.

Sosyal bilimlerin, belli koşullara bağlı kalarak bile olsa, bilim olarak kabul edilmesi bu alanlarda yeterince gelişmenin ve yeniliğin olmadığı gerçeğini gizleyemezdi. Neurath bunun nedenlerini sosyal bilimlerin henüz “genç” bir bilimler topluluğu olmasında arar. Bu “henüz genç” yorumu, pozitivistlerin temel ilkelerinden biri olan “bilimin bir süreç olarak gelişerek ilerlediği” tezini yansıtmaması açısından önemlidir. Zira eğer bilimsel gelişme kümülatif bir araştırmanın ürünü ise sosyal bilimlerin “genç” oluşu bu alanda yeterince bilimsel gelişmenin olmayışının güzel ve geçerli bir bahanesi olacaktır. İlginç olan ise, benzer bir savunmanın yaklaşık bir çeyrek asır sonra Robert Merton tarafından yapılacak olmasıdır. Merton'a göre sosyologlar henüz doğa bilimlerindeki gelişmeye eş değer bir gelişme ortaya koymadılar, koyamazlardı da. Zira kendi ifadesiyle, “[h]enüz [buna]hazır değiliz. Henüz yeterince hazırlık

⁶ Bryant, *a.g.e.*, s. 113.

⁷ Bu ifadenin özlü bir izahı için bkz. Max Weber, *Basic Concepts in Sociology* (New York: Greenwood Press, 1969), s. 39.

⁸ Carl Hempel, *Aspects of Scientific Explanation* (New York: The Free Press, 1965), ss. 163–164, s. 171.

çalışmaları yapılmış değildir”⁹ demek suretiyle aslında sosyal bilimlere haksızlık yapıldığını ve bilime yaptıkları katkı bakımından doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında bir karşılaştırma yapmanın yanlışlığına vurgu yapar.

Neurath gibi Merton için de bilimsel bilgi kümülatif bir tarzda gelişir. Bilimsel birikim bir “big bang” ürünü olmayıp zamanla doğru orantılıdır. Bu yorumlardan ortaya çıkan sonuç şudur: Sosyal bilimleri diğer bilimlerden ayıran tek fark zamanın kısalığıdır. Yine Merton’un ifadesiyle,

Belki de sosyoloji Einstein’i için henüz hazır değil, zira o henüz Kepler’ini bulmuş değil- Newton’u, Laplace’i, Gibbs’i, Maxwell’i ya da Plank’ı hakkında bir şey söylemeye ise zaten gerek yoktur.¹⁰

Çok açıktır ki Merton’un kendisi de büyük ölçüde pozitivist bilim tarihi algısından çıkarılmış pozitivist bir dünya görüşüne sahiptir. Onun sosyal bilimleri bilim sayma nedeni de bu dünya görüşüdür aslında. Peki, Merton’un da izlediği mantıksal pozitivistlerin bilimsel paradigması tüm zamanlar için geçerli tek paradigma mıdır? Yoksa onun dışında başka paradigmlar da var mıdır? İşte bu sorunun cevabını Kuhn’un bilimsel bilginin kümülatif olduğu tezini sorguladığı *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı kitabında buluyoruz.

Pozitivist Temellerin Sarsılması: Kuhn

Bilimsel Devrimlerin Yapısı Neurath’ın ve Merton’un günümüzde sosyal bilimlerin durumuna ilişkin yorumlarını büyük ölçüde zayıflatmıştır. Bunun sonucu olarak pozitivist izahın geçersiz ve yetersiz olduğu noktasında sosyal bilimciler arasında ortak bir

⁹ Robert Merton, *On Theoretical Sociology* (New York: The Free Press, 1967), s. 45. Benzer mülahazaları Durkheim, Comte, Spencer, Turgot, Saint-Simon gibi sosyolojinin önemli simalarının çalışmalarında da bulmak mümkündür. Durkheim’in *The Rules of Sociological Method* adlı çalışması bu konuyla ilgili klasik bir çalışma olma özelliğini hala korumaktadır. Bu çalışmasında Durkheim, sosyal gerçek(lik)lerin birer “şey” olarak algılanması gerektiği prensibini birinci ve en temel kural olarak sunmak suretiyle bir pozitivist sosyolojik paradigma inşa çabası içine girer. “The first and the most basic rule is to consider social facts as things (italikler orijinal metinde).” Bkz. E. Durkheim, *The Rules of Sociological Method* (New York: The Free Press, 1982). Günümüzün önde gelen sosyologlarından Giddens’in *New Rules of Sociological Method* adlı çalışması gerek başlığı ve gerekse hermenötik geleneğin mantığının yorumcu/yorumlayıcı sosyoloji yoluyla yansıtıldığı içeriğiyle Durkheim’in pozitivist sosyolojik paradigmasına bir reddiye olma özelliği taşımaktadır. Bkz. A. Giddens, *New Rules of Sociological Method A Positive Critique of Interpretive Sociologies* (London: Hutchinson, 1976).

¹⁰ Merton, *On Theoretical Sociology*, s. 47.

kanaat oluşmuş gibidir. Sosyal bilimcilerin, hermenötik geleneğin de etkisiyle, zorunlu olarak paradigma değişikliğine giderek bilimsellik iddialarını desteklemek için büyük ölçüde felsefi hermenötik geleneğe ve Kuhncu bilim anlayışına bağlandığı söylenebilir.

Kuhn'un sosyal bilimlere etkisini daha iyi anlayabilmek için *Bilimsel Devrimlerin Yapısı'nın* temel iddialarını ana hatlarıyla görelim. Bu konudaki açıklamalar başlarken Kuhn'un asıl hedefinin pozitivist bilim tarihi anlayışını yıkmak olduğunun altını çizmemiz gerekir. Sosyal bilimcilerin ise Kuhn'un pozitivist bilim algısına yönelttiği eleştirileri kendi konumlarını güçlendirmek için sosyal bilimler alanına taşıdığı da dikkatlerden kaçmamalıdır.

Pozitivist anlayışa göre, birbirini takip eden bilimsel teoriler önceki bilimsel görüşleri biriktirip revize ederek bize sunar. Burada temel iddia "bilimsel bilginin gelişmesinde reformlarla sağlanan bir devamlılık esastır" iddiasıdır. Buna lineer bilim anlayışı diyoruz. Kuhn bu lineer bilim tarihi anlayışına karşı çıkar. Ona göre bilim tarihinde kırılmalar vardır. Bu kırılmalara ve farklı teorileri birbirine bağlayan sürekli bir hakikatler bağının olmayışına vurgu yapan Kuhn, temel bilimsel değişiklikler ve gelişmelerin ancak yerleşik bilimsel anlayıştan kesin bir kopuşla mümkün olduğunu iddia eder.

Bilimsel dünya görüşünde meydana gelen böyle radikal kırılmayı (devrim) Kuhn "paradigma değişimi" (paradigm-shift) olarak nitelendirir. Paradigmalar iki bilimsel devrim arasında bilimsel faaliyet yürüten bilim insanlarının bilimsel ilgilerini sınırlar ki bu dönem "normal bilim"ın gerçekleştiği dönemdir. Bu noktada önemli olan, paradigmanın ne olup olmadığından ziyade, Kuhn'un bu görüşünün pozitivistlerin bilimsel bilginin kümülatif izahını nasıl geçersiz kıldığıdır. Kuhn bunu, bilim tarihindeki temel gelişim safhalarının eski kanunlara yenilerinin eklenmesi yoluyla değil yeni teorinin eski teorilerle uyumsuzluğunu (incommensurability) ortaya koyarak gösterir. Bilimsel değişim süreci bir "düzenli birikim süreci" değil bir yıkım (destruction) ve yeniden yaratış (re-creation) süreci olarak anlaşılmalıdır. Kuhn-öncesi dönemin anlayışına göre bir bilim zaman içinde ne kadar gelişirse "Hakikat"le o kadar örtüşür. Kuhn'la birlikte ise artık ne bir Tek Bilim (One Science) ve onun tarihinden ne de ancak bu bilimle ulaşılabilen ve kavranabilen bir sınır olarak görülen bir tek Hakikat (Truth)' ten söz edebiliyoruz.

Kuhn'un bu devrim niteliğindeki görüşünün benzer bir etkisini bilgiyi "bilimsel" sonuçlarla özdeşleştiren görüşe yönelttiği eleştirisinde görürüz. Bu özdeşleştirmenin önceki dönemlerde kabul görmemesinin nedenlerinden biri onun insana ezeli hakikatle (eternal truth) fani olan (ephemeral), kültür-bağımlı olanla kültür-bağımsız arasındaki farkı farketme yetisi kazandırmış olduğuna dair inançtır. Unutmayalım ki, pozitivism her tür rölativizmden-hatta septisizmden

bile- kurtulma sözü veriyordu. Burada şöyle bir soru sorabiliriz: Eğer Kuhn haklıysa bilim insanların doğruuluk iddialarını sokaktaki insanların doğruuluk iddialarından ayırmanın ölçütü nedir? Görebildiğimiz kadarıyla Kuhn, bu konuda bir ölçüt sunmak yerine paradigma değişikliklerinin bilim tarihindeki fonksiyonuna yaptığı vurguyla yetinmektedir. Bununla birlikte, belli ki Kuhn'a göre "yalnızca bilimsel iddialar hakikati yansıtır bilimsel olmayanlar değil" iddiası kabul edilemez bir iddiadır. Zira ona göre "daha açık konuşmak gerekirse diyebiliriz ki, paradigma değişikliklerinin bilim insanların ve bu insanlardan öğrenen sokaktaki insanları, gizli ya da aşıkâr olsun, hakikate her an daha fazla yaklaştırdığı fikrini terk etmemiz gerekebilir."¹¹ Kuhn'un "bilimsel gelişme devrimlerle gerçekleşir tezi", kolayca görüleceği üzere, bir sürece dolayısıyla bir başlangıca işaret eder. Kuhn ise bunu inkâr etmez.

Kuhn devrim kavramının mantıksal içeriğinin tüm sonuçlarını dikkate alır. Devrim'in özünde önceden görülemezlik/kestirilemezlik vardır. O, her devrim gibi bilimsel devrimin de önceden görülemezliğine "bilim hakkında ne söylenegeldiyse ve gelecekte de ne söylenecekse onu *bir şeye doğru* bir devrim süreci yapmaz"¹² ifadesiyle işaret eder. Bu ifade aynı zamanda bilimsel aktivitelerin olumsuzluğuna işaret ederken, bilimsel metodun hakikate götüren tek metod, bilimsel bilginin de tek bilgi olmadığı gibi önemli sonuçlara da kapı aralar. Kuhn'un bu düşünceleri bilimciler için oldukça rahatsız edici olmakla birlikte, O bizi gereksiz/geçersiz bir optimizme karşı uyararak dünyanın zamanla daha net bir fotoğrafını sunabilecek bir süreçte olduğumuzdan asla emin olamayacağımız noktasında uyarır.

Neurath ve Merton kendi disiplinlerindeki problemleri bilim tarihine referansla izah etmeye çalışan sosyal bilimcilere örnekler. Eğer bu referans kaynağı olmasaydı Neurath, Merton ve onları izleyenler, "sosyal bilimler öteki bilimleri karakterize eden araçsal bilgiden ve tahmin edebilme gücünden yoksundur" iddiasına cevap vermede hayli zorlanacaklardı. Bu nedenle, onlar için sosyal bilimlerin doğasını temellendirmede pozitivist bilim tarihi anahtar rolü oynamaktadır. Yine de, eğer Kuhn takip edilip kümülatif bilimsel bilgi anlayışı reddedilirse, Neurath-Merton mantığı son derecede yetersiz görünecektir.

Sosyal Bilimcilerin Kuhncu Bilim Anlayışını Yorumu:

Bilimin ne olduğuna karar vermede kendilerine yardımcı olacak formel kriterler oluşturmak için sosyal bilimcilerin bilim felsefesine yöneldikleri konusuna yukarıda değinmiştik. Sosyal bilimcilerin

¹¹ Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, s.170.

¹² Kuhn, *a.g.e.*, ss. 170-171.

Kuhn'un bu bilim yorumunu esasen bilimi bir *yeniden tanımlama* teşebbüsü olarak algıladıkları da bir gerçektir. Bize göre bu ciddi bir hatadır, zira Kuhn'un gayesi ne bilimsel araştırma mantığına ne de bilim teorisine ve metoduna meydan okumaktır.¹³ Kuhn'un söylemeye çalıştığı şey şudur: Rakip alanlardaki bilimsel teorilerden hangisinin daha doğru ve geçerli olduğunu belirleyecek *bir tarih-üstü matematiksel mantığın* hâkim olduğu bir süreç yoktur. Teoriler arasındaki tercih, objektif ya da saf rasyonel mülâhazalara dayanmaz; daha doğrusu dayanamaz. Bu gerçek, Kuhn'un pozitivist bilim tarihine kök salmış epistemolojik öngörülerini reddetmesinin belki de en önemli ve en geçerli nedenidir. Belli ki Kuhn bu yolla nihai anlamda değer-yargılarından arınmış "bilimsel objektivite," "bilimsel gelişme" ve "hakikatin temsilcisi olarak bilim" gibi iddialı ve ilk bakışta güven verir gibi görünen ifadelerin tehlikelerine dikkat çekerek belli bir grup bilim insanına nasıl da sahte bir üstünlük duygusu (false sense of superiority) verdiği gerçeğine işaret etmektedir.

Bilim insanları topluluğu bir teoriyi terk edip yeni bir teoriyi benimsediklerinde ne gibi radikal değişiklikler olur? Bu sorunun cevaplanmasında Kuhn'un paradigmalara ilişkin görüşlerinin tartışılması önemli katkılar sağlayabilir. Bu noktada Kuhn'un, paylaşılan bir paradigmayı hiçbir zaman - teorik bir konsensüsün varlığını- bilimsel araştırmanın *sine qua non* su olarak görmediğinin altını çizmemiz gerekir. Paradigmalar ve "normal bilim" hakkında konuşurken Kuhn "bu birbiriyle ilintili iki kavramı paradigma kavramı olmaksızın da bir çeşit bilimsel araştırmanın yapılabileceğine dikkat çekerek" aydınlatmaya çalışır.¹⁴ Bununla birlikte Kuhn'a göre, paradigma demek olan teorik bir konsensüsün varlığı ya da yokluğu olgun bilimleri olgun olmayanlardan ayırmaya yarar. Öte yandan Kuhn'un ne "normal bilim"den ne de "olgun bilim" den neyi anladığı ya da bizim ne anlamamız gerektiği konusunda açık olmadığı da bir gerçektir. Bu durum onun bilim felsefesi ve genelde bilim hakkındaki görüşlerinin muğlak olmasının temel nedenlerinden biridir. Bununla birlikte, Kuhn *The Structure of Scientific Revolutions* adlı çalışmasının ikinci baskısına eklediği "Postscript"te, paradigma-

¹³ Bu, tıpkı Gadamer'e *Hakikat ve Yöntem* adlı *magnum opus*'unda metot ve hakikat terimlerini analizinde metodun her türlüşüne karşı çıktığı yönündeki eleştirilerde olduğu gibi haksız bir eleştiridir. Bu konu üzerine çok şey yazıldı. Ancak söz konusu eleştirilere en net ve kesin cevabı Gadamer, *Hakikat ve Yöntem* adlı eserinin ikinci baskısına yazdığı Önsöz'de cevap verir. Bkz. Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode: Grundzüge eine rphilosophischen hermeneutik*, 5th ed. (Tübingen: J.B. Mohr, 1986). İngilizce tercümesi, *Truth and Method*, 2nd rev. ed. Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall (New York: Crossroad, 1989), ss. xxviii-xxxviii, ss. 3-9.

¹⁴ Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, s. 11.

öncesi ekoller dahil olmak üzere, bilimsel toplulukların bütün üyelerinin, kendisinin, bir bütün olarak “bir paradigma” olarak adlandırdığını söylediği bir çeşit ortak unsurları paylaştığını ifade eder. İşte Kuhn, “olgunluğa geçişle değişenin aslında paradigmanın varlığı değil onun doğasıdır”¹⁵ demek suretiyle kendi pozisyonunu netleştirmeye çalışır. Kuhn’a göre, teorik konsensüs bilimin olgunluk safhasına işaret eder; ancak bu, bir disiplini bilime dönüştürmek için bir ön-şart değildir.¹⁶

Bu bağlamda Kuhn’un konumuz açısından önemi, onun pozitivist bilimlerin asla yapmayı düşünmediği doğa bilimleriyle sosyal bilimleri birbirinden ayırma teşebbüsünde yatmaktadır. Bu ayırım doğa bilimlerindeki teorik konsensüs -paylaşılan paradigma- ve sosyal bilimlerde böyle bir konsensüsün olmayışıyla belirginleşir. Bununla birlikte bu ayırımın bir araştırma formunu öteki araştırma formlarından daha az ya da daha çok bilimsel ya da daha “gerçek bilimsel” yapmadığı da gözden kaçmamalıdır. Aksine Kuhn’un, doğa bilimlerindeki teorik konsensüsü kendi içinde tarihsel izaha muhtaç bir gerçeklik olarak telakki ettiğini söylemek yerinde olur.¹⁷

Sosyal bilimcilerin en azından bir kısmı, Kuhn’un sosyal bilimlerde başat bir paradigmanın olmadığı şeklindeki tezini kendi alanlarının, bilimsel olmanın kriterlerini tutturamadığı gerekçesiyle daha az bilimsel olduğu ya da bilimsel olmadığı şeklinde yorumladılar. Bu meyanda örneğin Robert I. Watson “Başat bir paradigma olmayan bilimlerin önemi nedir? Meyveleri/sonuçları nelerdir?” diye sorar ve şöyle cevaplar:

...[E]n önemlisi açıkça bilim içinde bir birliğin olmayışı[dır]...
Kanaatimce psikolojinin içeriksel modelinin, yani paradigmanın, doğasının ne olduğu hakkında evrensel bir uzlaşdan

¹⁵ Kuhn, *a.g.e.*, s. 179.

¹⁶ Kuhn, *a.g.e.*, s. 11. Bu konuların ele alındığı makaleler için aşağıdaki kaynaklara bakılabilir: T. Kuhn, “The Essential Tension,” *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change* (Chicago: University of Chicago Press, 1977), s. 232; T.Kuhn, “Second Thoughts on Paradigms,” *The Structure of Scientific Theories* içinde, 2d ed., ed P. Suppes (Urbana: University of Illinois Press, 1977), s. 460.

¹⁷ Başka yazılarında Kuhn paradigmaların bilimsel aktivite için bir ön-koşul olmadığını söylemesine karşın, paradigmaların bir disiplinin “normal” bilimsel pratiğe sahip bir bilim olarak kabul edildiği andan itibaren gerekli olduklarını ifade eder. Ve normal bilim olmaksızın fiziksel bilimlerdeki krizlerin önceden kestirilebildiği paradigma değişimleri olmaz. Kuhn’cu anlamıyla paradigma değişiklikleri olmaksızın sosyal bilimlerde “bilimsel çözümler” olmaz. Bkz. “The Function of Measurement in Modern Physical Science”, *The Essential Tension* içinde, s. 222.

yoksun olduğu gerçeği kolaylıkla ispatlanabilir. Psikolojide hala neyin temel/esas olduğu konusu tartişılmaktadır. ¹⁸

Görüldüğu gibi Watson'un bu yorumu sosyal bilimlerin bilimsellikleriyle ilgili kaygıların hala geçerliliğini koruduğunun bir itirafı niteliğindedir. Fakat Watson'un kaygılarının nedeni farklıdır: Bu neden, yukarıda görüşlerine müracaat ettiğimiz düşünürlerin iddia ettiği gibi zaman, yani, sosyal bilimlerin genç olmaklığı değildir. Asıl neden sosyal bilimciler arasında bilimselliği belirleyen şeyin ve bilimin içeriğinin ne olup ne olmadığına ilişkin evrensel bir uzlaşının olmayışıdır.

Sosyolojinin Bir Sosyolojisi adlı önemli bir çalışmanın yazarı olan Robert W. Friedrichs'a göre de bir bilim ancak bir paradigmanın varlığı ile mümkün olabilir.¹⁹ Bu yoruma göre, doğa bilimlerinin gelişmelerindeki başarının sırrı aralarında paylaşılan başat bir paradigmanın mevcudiyetidir.

Sağlam paradigmatik bir zeminin böylece sağlanmasıyla birlikte grup ya da bilim insanları topluluğu dikkatini artık (bu zemini) paspaslama [içine] çevirebilir... Böyle bir bilim hızla ilerler, zira kendisinin dikkatini dağıtacak alternatif paradigmalar mevcut değildir. ²⁰

Böylece başat paradigma anlamlı problemler alanını yeterince sınırlandırarak bilim insanının yalnızca içeriğe yoğunlaşmasını sağlar.

Friedrichs'in sosyal bilimsel paradigma fikrinde ikinci bir gelenek başlattığı söylenebilir. O, sosyolojide rekabet eden birkaç paradigma belirleyerek bu paradigmaların mensupları arasındaki anlaşmazlıkların irrasyonel olduğunu ileri sürer:

Alternatif modellerin (paradigmaların) temsilcileri birbirlerini dinlemeksizin görüş serdetmektedirler; zira...her birinin kabul edebileceği bütününü kurumsallaşmış bir özsel varsayımlar çerçevesi mevcut değildir. Bireysel faktörler, estetik ilgiler, yaş,

¹⁸ Robert I. Watson, "Psychology: A Prescriptive Science," *American Psychologist* 22 (Haziran 1967), s. 436.

¹⁹ Robert W. Friedrichs, *A Sociology of Sociology* (New York: Free Press, 1970), s. 324. Friedrichs'in konuyla ilgili değerlendirmelerinin bu makalenin sınırlarını aştığını itiraf ederek detaylı bir analizi hak ettiğini teslim etmemiz gerekir. Zira Friedrichs'in bu çalışması sosyal bilimsel literatür üzerinde ciddi tesirler bıraktı. Onun görüşlerinin önemi değişik sosyoloji kitaplarında dile getirilmesine karşın ölkemizde pek bilinmediği ya da yeterince dikkate alınmadığı da bir gerçektir. Bkz. Janet S. Chafetz, *A Primer on the Construction and Testing Theories in Sociology* (Itasca, Ill.: F.E. Peacock, 1978).

²⁰ Friedrichs, *A Sociology of Sociology*, s. 5.

rol ve bireylerin özel menfaatleri ve alt-uzmanlaşmaların hepsi (bu süreçte) iç içedir. İkna ve kanaattir aslanan ispat değil...²¹

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Friedrichs'e göre birden fazla paradigmanın varlığı konsensüsü engeller. Oysa verimli bir bilimsel faaliyet için konsensüs olmazsa olmaz bir ön-koşuldur.

Sosyal bilimlerde konsensüs olmayışının sonuçlarını konu alan bir çalışma da George Ritzer'in *Sociology: A Multiple Paradigm Science* adlı kitabıdır. Ona göre aynı disiplin içinde bile farklı paradigmaların her biri öteki paradigmalar üzerinde hegemonya kurmak için mücadele eder. Böyle çoklu bir paradigmalar biliminin en temel özelliği bir paradigmanın temsilcisinin tüm zamanını ve enerjisini öteki paradigmaları kabul edenlerin temel argümanlarını sorgulamaya harcamasıdır. Böylece bilim insanları "normal bilim" yapmaya fırsat bulamazlar. Ritzer genelde sosyal bilimleri özelde de sosyolojiyi böyle bir çoklu paradigma bilimi (multiple paradigm science) kategorisinde ele almaktadır.²²

Böylece, yukarıda Watson'un ifade ettiği gibi, bir disiplinde konsensüsle belirlenmiş bir paradigma olmazsa normal bilim de olmaz. Buna göre, sosyolojide başat bir paradigma olmadığından, sosyologlar için üst düzeyde bir uzmanlaşmayı gerektiren alanlarda araştırma yapma imkanı neredeyse yok gibidir. Ritzer'e göre daha da kötüsü, bilimde temel entelektüel gelişmeler normal bilimle değil (devrimler normal bilimden ortaya çıkmalarına karşın) bilimsel devrimlerle (paradigma değişimleri) gerçekleştiği için, normal bilim yapma imkanının olmayışı da devrimsel gelişmelerin ortaya çıkmasına engel olmaktadır.²³ Böylece bir konsensüsün olmayışı, sosyal bilimlerde hem normal bilimin hem de devrim niteliğinde gelişmelerin olmayışının nedeni olarak görülür.

Ritzer'in bu çözümlemesinden ikinci bir sonuç daha çıkarılabilir: Paradigmanın doğası üzerine yapılan tartışmalar irrasyoneldir. Ona göre sosyologlar çok defa kendi paradigmalarının gayesini siyaseten geliştireyim derken asıl görevleri olan bilgi üretmeyi unutmaktadırlar. Bu bağlamda Ritzer sosyologları, daha iyi saldırmak için bilinçli bir şekilde rakiplerinin bilimsel konumlarını çarpıtmakla suçlar. Ona göre bu tarz güç mücadeleleri siyasidir ve "tüm sosyal bilimlerde ve özellikle de sosyolojide siyasi faktörler son derece yaygındır."²⁴

²¹ Friedrichs, *a.g.e.*, s. 2.

²² George Ritzer, *Sociology: A Multiple Paradigm Science* (Boston: Allyn & Bacon, 1975), s. 12.

²³ Ritzer, *a.g.e.*, ss. 201-202.

²⁴ Ritzer, *a.g.e.*, ss. 202-203.

Ritzer sosyolojinin ve sosyal bilimlerin şimdiki durumlarını özgün biçimde yorumlamıştır. Bu yorumlar oldukça dikkat çekicidir. Özellikle onun, araçsal bilginin olmayışını izahta konsensüse dayalı bir modelin olmayışına vurgusunun altı çizilmelidir. İlginç bir şekilde, Ritzer'in yorumlarında konsensüsün yokluğu teması, sosyal bilimlerde yeterince bilimsel gelişmenin olmayışını bu bilimlerin gençliğine hamleden iddianın rolünü üstlenmiş görünmektedir. Sosyal bilimcilerden yaptığı alıntılarla kendi durumunu güçlendirmeye çalışan Ritzer'e göre sosyolojiyi fizikten ayıran temel fark sosyolojideki teorik parçalanmadır:

Sosyoloji araştırılan alanlar içinde paradigmatik gelişme bakımından neredeyse listenin en sonundadır.... Benim tezim odur ki bu aşağı statü sosyolojideki paradigmların (öteki bilimlerle karşılaştırıldığında) öteki paradigmlar karşısında üstünlük sağlayamamasıyla izah edilebilir. Her paradigmaya öteki paradigmları kabul edenlerce meydan okunmaktadır. Kanatımca "sosyoloji aşağı paradigma bilimidir" bulgusu/iddiası bu hakikatten doğmaktadır. ²⁵

Friedrichs ve Ritzer'i eleştirenler bile bilimin paylaşılan bir paradigma sayesinde var olduğu ve geliştiği varsayımına katılırlar. Yakın geçmişte yapılan tartışmalar, aslında Merton ve Neurath'ın tartıştıkları konuların, tabiri caizse, felsefi olarak güncelleşmiş versiyonlarıdır. Değişen tek tema zaman, yani sosyal bilimlerin genç olduğu, yani artık genç olmadığı, temasıdır. Şimdilerde sosyoloji, teorisyeninin bir öpücüğüyle hayata dönmeyi bekleyen entelektüel bir Uyuyan Güzel konumundadır. Bu görüşü savunanlara göre:

Sosyolojide paradigmların olduğunu hararetle savunanlar iddialarını somut bilimsel örneklerle işleyen en azından bir araştırma alanı göstererek ispat etmek zorundadırlar. Çok defa elimizde olan daha önceki hiçbir modele dayanmayan ve kısa süre sonra yok olacak araştırma çizgisi üzerine ya da tek bir teorisyenin spekülatif değerlendirmelerine dayanan bir araştırmadır. Bu araştırmalarda bulduğumuz tartışma, mücadele ve çok az da uzlaşdır. Uzlaş yokluğu da kavramların manipülasyonuna yol açar ki bu da farklı araştırmaların farklı, çok defa da, uyuşması imkânsız verilere ihtiyaç duymasına yol açar. Böylece kavramların kendileri araştırmadan araştırmaya değişir. ²⁶

²⁵ Ritzer, *a.g.e.*, s. 19.

²⁶ D. L. Eckberg ve L. Hill, Jr., "The Paradigm Concept and Sociology: A Critical Review," *Paradigms and Revolution* içinde, ed. G. Gutting (Notre Dame, Ind.: University of Notre dame Press, 1980), s. 131.

Sosyal bilimler gerçekten bilim midir? Sorusuna yukarıdaki yorumların genelde olumlu yönde cevap verdiği söylenebilir. Kimi bilim felsefecilerinin bilim tanımları dikkate alındığında sosyolojinin bilim sayılmasına engel yok gibi görünmektedir. Bununla birlikte bu yorumun sosyal bilimlerde bir çeşit entelektüel totaliterliğe yol açabileceği endişesi vardır.²⁷ Bu endişe hiç de haksız değildir. Zira eğer paradigma-mülhem bir konsensüsün olmayışı normal bilim yapmaya engel ise ve eğer bilimsel başarıya götüren yol normal bilim ise, o zaman alanın iyiliği ve selameti için bir metodun öteki metotlara üstünlük sağlaması hususunda ısrarcı olmak gerekir.

Kuhn'un geliştirdiği modelin, sosyal bilimlerde Friedrichs ve öteki bazı sosyal bilimcilerin arzuladığı bir mantık sunmaktan uzak olduğuna inanlardan biri de R. Bernstein'dir. Benstein'e göre bunun en önemli nedeni Kuhn'un *bilimsel konsensüsün* tanımlayıcı özelliklerinin neler olduğuna dair tatmin edici bir yaklaşım ortaya koyamamasıdır:

Kuhn'un tezleri insanın tam da en fazla aydınlanma beklediği noktalarda en zayıftır ve yetersizdir. Kuhn'un modeli bize bilimsel paradigmaları siyasi paradigmalardan ayırmada yardımcı olmaz. Bu nokta, Kuhn'u sosyal ve siyaset araştırmalarına katkı yaptığı şeklinde görmek isteyenlerce gözden kaçırılan temel bir konudur.²⁸

Bununla birlikte konsensüsün, örneğin siyaset bilimi için gerekli bir şart olduğunu iddia etmek, bizi bir bilim dalının olgunluğunu gösteren bilimsel bir başarının sonucunu (effect) bilimsel gelişmenin sebebiyle (cause) özdeşleştirmek gibi bir hataya sürükler.

"İdeolojik bir konsensüsün olmayışı dolayısıyla sosyal bilimler kan kaybediyor mu?" sorusu hala geçerlidir. Bu soru "belki de yukarıda görüşlerine müracaat edilen sosyal bilimcilerin iddia ettiği gibi alt düzey bir konsensüs vardır" diye cevaplanabilir. Ancak yine de sosyal bilimlerde bilimsel sonuçların yetersizliğini izah konusunda konsensüse dayalı modelin, disiplinin gençliğine referansla getirdiği izahattan daha iyi bir izah ortaya koyamadığı aşikârdır. Kuhn'u tekrar incelediğimizde, Ritzer ve öteki bazı sosyal bilimcilerin sosyal bilimleri doğa bilimlerinden ayıran şeyin ne olduğu noktasında hemfikir olduklarını görürüz. Çoklu paradigma tezi kullanılarak sosyal bilimlerin bugünkü durumu izah edilemez. Zira bu sosyal

²⁷ Bu konuyla ilgili hala geçerliliğini koruyan mükemmel bir araştırma için bkz. Herminio Martins, *The Kuhnian 'Revolution' and Its Implications for Sociology*, *Imagination and Precision in the Social Sciences* içinde, ed. T.J. Nossiter, A.H. hanson, and S. Rokan (London: Faber&Faber, 1972), ss. 52-53.

²⁸ Bernstein, *The Restructuring of Social and Political Theory*, s.105.

bilimlerle doğa bilimleri arasındaki farkı ortaya koymaktan uzaktır. Kuhn'un da işaret ettiği gibi sosyal bilimlerde normal bilim yapmanın önünde engel olarak gösterilen bölüm/alan içi sorgulama, parçalanma ve çekişmelere benzer süreçleri tarihsel olarak doğa-bilimsel disiplinler de geçirdi. Bu da bizi Ritzer'in iddia ettiğinin aksine sosyal bilimlerdeki başarısızlığın nedeninin aslında bütünüyle siyasi olmadığı sonucuna götürür. Bu şekilde düşünen sosyologların entelektüel bağları geriye doğru işlettiğini söyleyebiliriz. Zira onlara göre konsensüs normal bilimin doğmasına zemin hazırlarken normal bilim de bilimsel gelişmeyi mümkün kılar. Öte yandan Kuhn'un yorumuna göre ise normal bilimsel faaliyeti mümkün kılan gerçek/somut başarılarıdır. Zira bir disiplin, ancak başkaları için araştırma alanını tanımlayabildiği, sonraki gelişmelere zemin hazırlayan bir buluş, bir çözüm, kısaca somut bir gelişme ortaya koyabildiği ölçüde kendi içinde uyumlu bir birliktelik oluşturabilir. İdeolojik bağlılık da zaten somut problem çözmedeki başarıdan doğar. Dolayısıyla doğa üzerinde araçsal kontrol sağlamanın yolunun ideolojik uyuşma ile mümkün olduğunu iddia etmek bilimsel araştırmancının doğasını ve bu bağlamda Kuhn'un tüm projesini yanlış yorumlamak demektir. İdeoloji temasına araçsal kontrol ve bilimsel başarının anahtarı olarak bu denli vurgu yapmak bir "istencin zaferi"ni arzulama eğilimi olarak yorumlanabilir.

Öyleyse sosyal bilimlerin bugünkü durumunu Kuhn ve onun düşüncesini benimseyenlerin çalışmalarına müracaatla belirlemeyi amaçlayan hemen tüm analiz teşebbüslerinin yetersiz kaldığı söylenebilir. Bilimi bilim yapan nedir? Bu konuda Aristoteles'ten beri pek çok görüş ileri sürülmüştür. Pozitivistler sosyal bilimlerin aslında bilim olduğunu ispatlayabilmek için kendilerine göre geçerli bir neden sunarlar; ancak bu nedenin geçerli olmadığına dair iddialar da ortadadır. Pek çok sosyal bilimciye göre Kuhncu bilim felsefesi sosyal bilimlerin "aşağı statüsü" hakkında nispeten geçerli bir izah sunmaktadır. Ancak aynı Kuhncu perspektifin sosyal bilimlerde hala neden geçerli bilimsel sonuçlara ulaşamadığı noktasını izahta yetersiz kaldığı da bir gerçektir. Bu son yorum bizi başladığımız soruya geri götürmektedir: Sosyal bilimler gerçekten bilim midir?

Bu karamsar havayı biraz olsun giderebilmek için gerçek bilgiyle aslında "bilimsel" bilginin anlaşılması gerektiğini ifade eden pozitivist geleneği hatırlamak yerinde olacaktır. Bu gelenek içinde bilimsel faaliyet gösteren pek çok bilim insanı Kuhncu bilim anlayışını "bilimsel bilgi"nin ne olduğuna dair yerleşik "bilimsel" görüşlerimizi yeniden gözden geçirmeye -daha doğrusu terk etmeye-zorlayıcı etkisi dolayısıyla tehlikeli ve irrasyonel bulur. Zira Kuhncu tarihsel analiz perspektifinden bakıldığında bilimin kanunlarıyla

denetlenebildiği düşünölen doğa hakkındaki bağlamdan-bağımsız (context-free), tarih-üstü (transhistorical), dolayısıyla sorgulanamaz bir hakikatler manzumesinin varlığı sorgulanır hale gelmektedir. Bu ise bilim olma iddiasındaki her disiplin için ölümcül bir etkiye sahiptir.

Sonuç

Yukarıda, Kuhn'un asıl hedefininin pozitivist bilim tarihi anlayışını yıkmak olduğunun altı çizilmişti. Buna karşın sosyal bilimcilerin bir kısmı, aslında doğa bilimlerinde de hakikat iddialarının kaygan bir zeminde yapıldığından hareketle, "doğa bilimleri ne kadar bilimsel ise sosyal bilimler de o kadar bilimseldir" tezini ileri sürerek bu teşebbüsü bağlamından kopararak amacından saptırmışlardır. Bu yorum, doğa bilimlerinde, daha yaygın olarak da sosyal bilimlerde, radikal rölativizme hatta anarşizme evrilen bir sürecin ortaya çıkmasında etkili oldu.

Öte yandan mantıksal pozitivistlerin önerdiği metot-birliği tezini savunanlar ise, sosyal bilimler dahil, bilim adına gerçekleştirilecek her faaliyetin doğa bilimlerinde kullanılan jargon, metot ve bulgularla örtüşmesi gerektiği tezini ileri sürerek bilimselliği pozitivistik bir ilkeye indirgediler. Bu mutlakçı (absolutist) bilim anlayışı da sosyal bilimlerin, bilim yapma imkânını ve alanını sınırlayıcı bir etki yarattı.

Bahsi geçen her iki yaklaşımın da bu haliyle bilim dünyasına katkı sağlayamayacağı aşikârdır. Bu kutuplaşmanın ötesine geçmenin bir gereklilik olduğu ortadadır. Bu ise, araştırmacının her hangi bir paradigma veya modele körü körüne bağlanmak yerine, araştırma konusunun (Sache) gerektirdiği ilgili alanın teori ve metotlarını tercih etmesiyle mümkün olur. Bu şu demektir: Her hangi bir metot ve modelin geçerliliği veya geçersizliği, araştırmacının hangi araştırma geleneğine bağlı olduğuna göre değil, araştırma konusunun daha anlaşılır hale getirilebilmesinde hangisinin daha etkili olduğunu tespitle ölçülebilir. Böyle bir yaklaşım ise, anlamayı kendine konu edinen her alan için hermenötik bir açılımı zorunlu kılar.

Kaynakça

- Bernstein, Richard J. *The Restructuring of Social and Political Theory*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1978.
- Bryant, Christopher G. A., *Positivism in Social Theory and Research: Theoretical Traditions in the Social Sciences*. London: Macmillan Publishers Ltd. 1985.
- Chafetz, Janet S., *A Primer on the Construction and Testing Theories in Sociology*. Itasca, Ill.: F.E. Peacock, 1978.

- Durkheim, E. *The Rules of Sociological Method*. New York: The Free Press, 1982.
- Eckberg, D. L. - L. Hill, Jr., "The Paradigm Concept and Sociology: A Critical Review," *Paradigms and Revolution* içinde, ed. G. Gutting. Notre Dame, Ind.: University of Notre Dame Press, 1980.
- Friedrichs, Robert W. *A Sociology of Sociology*. New York: Free Press, 1970.
- Gadamer Hans-Georg. *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen hermeneutik*, 5th ed. Tübingen: J.B. Mohr, 1986. İngilizce tercümesi, *Truth and Method*, 2nd rev. ed. Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall. New York: Crossroad, 1989.
- Giddens, A. *New Rules of Sociological Method A Positive Critique of Interpretive Sociologies*. London: Hutchinson, 1976.
- Hempel, Carl. *Aspects of Scientific Explanation*. New York: The Free Press, 1965.
- Kuhn, Thomas. *The Structure of Scientific Revolutions*, 2d ed. Chicago: University of Chicago Press, 1970.
- ."The Essential Tension," *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change* (Chicago: University of Chicago Press, 1977.
- ."Second Thoughts on Paradigms," *The Structure of Scientific Theories* içinde, 2d ed., ed P. Suppes Urbana: University of Illinois Press, 1977.
- ."The Function of Measurement in Modern Physical Science", *The Essential Tension: Selected Studies in Scientific Tradition and Change*. Chicago: University of Chicago Press, 1977.
- Martins, Herminio. "The Kuhnian 'Revolution' and Its Implications for Sociology," *Imagination and Precision in the Social Sciences* içinde, ed. T.J. Nossiter, A.H. Hanson ve S. Rokan. London: Faber&Faber, 1972.
- Merton, Robert. *On Theoretical Sociology*. New York: The Free Press, 1967.
- Ritzer, George. *Sociology: A Multiple Paradigm Science*. Boston: Allyn & Bacon, 1975.
- Watson, Robert I. "Psychology: A Prescriptive Science," *American Psychologist* 22 (Haziran 1967).
- Weber, Max. *Basic Concepts in Sociology*. New York: Greenwood Press, 1969.